DET SYDLIGE THY

'Mange Kvadratmile af det sydlige Thy… ligger udbredt for Øjet.'
'Den høje Banke maa have været et herligt Sted at blive hængt paa.'

Det sydlige Thy

Blandt Limfjordens mange færgesteder indtager Oddesund landskabeligt en beskeden plads. Når man mindes de karakterfulde kystlandskaber omkring overfartsstederne ved Næssund, Vilsund, Feggesund, „æ Brånd" mellem Sallingsund og Fur, eller Hvalpsund, som alle danner nogle af de skønneste, vestlige Limfjordskyster, da forekommer disse to lange odder lige så kedsommelige, som de er flade.

Men man kommer ikke langt op over *Thyholm*, før dette indtryk udviskes. Fra den 41 meter høje Vagthøj, som på sin top bærer en mægtig oldtidshøj, er der udsigt over næsten hele halvøen, et ret ensformigt bølget land, men hvor vandarme overalt blinker mellem utallige næs, odder og øer i en sådan forvirring, at man kun med besvær kan orientere sig, selv ved hjælp af kortet. Fra banken skimtes Skibsted Fjord en mil ude i nord; i syd og sydøst øjner jeg Jegindøs og Venøs højder over sundene, kendte steder fra min ørejse. Herligt er synet over Nissum Bredning; i syd til de høje Toftum Bjerge, i vest helt til den fire mil fjerne Harboørtange, hvis huse set gennem kikkerten synes at flyde på vandet som skrog af strandede skibe.

Over hele det synlige Thyholm ligger gårdene spredt ligesom nede i Harsyssel og samler sig kun på enkelte steder i større grupper, ved Odby, Søndbjerg, Hvidbjerg og Lyngs. Fra Hvidbjerg med dens smukke, gamle kirke er udsigten måske endnu bedre end fra Vagthøj. Men landet selv virker dog overalt ret ensformigt med dets fladt forløbende bakkeformer. Det er sundene og fjordene, som giver stedet dets ejendommeligste præg.

Det er først, når man har passeret det smalle og lave drag mellem Skibsted Fjord og bredningen, at man møder *Thylands* rette ansigt. Og det viser sig hurtigt og overraskende, når man bryder af fra vejen mod øst og går ind over *Ydby Hede*. Her fra dennes 43 meter høje kuppel, der hvælver sig som et mægtigt skjold, dækket af oldtidshøje, skuer man pludselig ud over et af de mærkeligste landskaber, som disse prægtige Limfjordsegne rummer, og som i arkæologisk henseende næppe har noget sidestykke i Danmark.[27]

Ved sin storslåede, mørke skønhed og ved sine udsigters mangfoldighed gjorde dette sted et uudsletteligt indtryk på mig. De herligt svungne kystlinjer, den betagende udsigt over Thyholm og den vide Nissum Bredning, denne mængde af drag, øer og landtunger, halvøer og holme, vige og sunde, og forrest de mægtige oldtidshøje på den lynggroede hede højt oppe over det

hele, med åse og kløfter, der løber ned mod de nære kyster – det er et af de skønneste steder, jeg kender.

Før plantagerne dækkede store dele af dette land, har det rummet sådanne mængder af oldtidsgravhøje som næppe noget andet sted af lignende udstrækning. Alene tæt øst for Ydby Kirke har plantningen skjult ca. 40 høje, der betegnede stedet for en stor oldtidsbebyggelse. I Dover Plantage er et noget mindre antal forsvundet mellem granerne. Men her på Ydby Hedes endnu åbne højderyg syd for plantagen er der fredet et hedeareal på ca. 33 tdr. land med i alt 16 høje, af hvilke enkelte når den anselige højde af 5 meter. Fredningen fandt sted efter tilskyndelse af enkelte fremragende mænd på egnen, som i 1916 indsamlede 3.000 kr. til dette formål, mens Nationalmuseet skaffede restbeløbet.

Desværre er stedet på nordsiden begrænset af granplantagen, som brutalt bryder landskabets linjer og farver. Også lavningen over mod Boddum er opfyldt af dette ukrudt i små og store firkanter, så kun en åbning på nogle hundrede meters bredde holder udsigten fri over den pragtfulde Skibsted Fjord.[27] Både denne fjords navn og benævnelsen Skipperdalen på en lavning på Dover-siden leder uvilkårligt tanken hen på en livlig skibsfart i oldtiden. Og i forbindelse med denne har rimeligvis stået den forsvundne vej, som efter

højenes placering har gået langs stranden mellem Ydby Hede og Boddum. En halv snes mindre høje og spor af tre andre findes endnu i den dybe dalsænkning nær det sted ved kysten, hvor man har fundet stensætninger og pikning, rester af det gamle vadesteds 100 alen lange brolægning. Og på dalsiden af Boddum ligger to andre høje, Ravnshøjene, netop på det sted, hvor vejen fra dalen på ny har ramt bakkerne. Stedet kaldes endnu af beboerne Kongens Gade, et yderligere bevis på, at her har gået en vej.[26]

Set fra den fredede Hvilhøj på Boddums nordvestside ville denne dalsænkning med de mærkeligt lavtliggende oldtidshøje og den herlige Skibsted Fjord i baggrunden have dannet et billede af en gribende og ejendommelig skønhed, hvis ikke plantagernes lapper skæmmede det.

Boddum-højdedraget har endnu 17 rundhøje på sin 41 meter høje ås, der danner et vidunderligt, lyngklædt terræn med højtsvungne bakkerygge og dybe slugter. Jeg har set dette sted mange gange på forskellige årstider og i alskens vejr, i stille regn, i østenbrise, i vestenblæst med farende byger. Men nu var jeg nået herud en stille septemberaften ved solfaldstid, og dette sidste minde om stedet er det smukkeste. Thi Limfjorden og septembervejret hører sammen.

Så står jeg da her, just som den dalende sol er horisonten nær og med sit lave, skarpe lys fremhæver alle terrænets former. Aldrig så jeg klarere farver mod hinanden end disse brune, skinnende høje med de stolte former, som kaster lange skygger ud over højsletten, himlen med de krystalklare toner lavt over horisonten og dens kuppels dybe blå med de lette, rosafarvede skyer, fjordens kobolt i strømbælterne mod de blanke fladvande, der er som en bræmme af opal langs de gyldne kyster.
Hvor stille her er! Vinden hvisker sagte omkring gyvelens tørre bælge og pusler mellem aksene på det høje, hvide græs, som danner smågrupper mellem højene. Lyngens blomster er begyndt at blive brune; efteråret er nær, om få dage har vi jævndøgn. Mange fugle er for længst draget sydover, andre samler sig i små og store skarer til trækket. Viberne svinger i tætte flokke over mosen nede ved det gamle vadested; og er det ikke, som rørskovene dernede allerede er begyndt at visne – eller er det guldglansen fra den sidste sol, som rammer dem og får dem til at stråle så voldsomt mod det dybblå vand . . .?
Alt omkring mig synes så nær, selv kirker og gårde, der er mile borte. Solen går ned bag Ydby Hede. Det blå fjordvand bliver gråt og gustent – ingen overgang, intet tusmørke. Langt ude i øst blusser en gavlrude op som en brand. Så slukkes også den. Et skrig af en vibe fra den nære mose. En hund bjæffer i en gård langt borte.
Så tændes den første stjerne. Højene om mig synes at vokse, det er, som om

de opgiver deres sjæl og sender den op mod den sidste solrødme, der strejfer en lille enlig sky midt på himlen.
Jeg vandrer bort mellem gyvel, pors og lyng, som allerede begynder at udsende nattens dufte.

Blandt Thylands omtrent fire tusinde oldtidsmindesmærker er *Lundehøj Jættestue* et af de mærkeligste. Frederik VI ofrede i 1838 hele 500 rdlr. af sin „chatolkasse“ på dens fredning, så den har undgået at blive anvendt til stenpikning i svinestierne. Den ligger nær Ullerup i et landskab, som i sig selv ikke har noget særpræg. Men når gravboerne spøger, har de god udsigt over den nære Visby Bredning helt til Mors.
Jeg er kommet hertil i optrækkende torden, og jeg kryber ind i det gamle gravkammer for at søge ly mod regnen, forsynet med en lygte, som jeg har lånt i en nærliggende bondegård. Ikke en lyd af vejret trænger ind til mig gennem den lange, stensatte indgang; torden og lyn, blæst og regn er ikke til for mig. Jeg er helt uden for tid og rum, som jeg sidder her alene med lygtens lille flamme, der kaster et svagt skin over det fugtige gulv og over stenene i det tre tusind år gamle gravkammer.
Så dødsens stille har her været, fra den sidste stenaldermand blev lagt herind, og til kammeret i vore dage er blevet åbnet. I to tusinde år, før landet fik nogen historie og til nu, er intet lys og ingen lyd fra verden udenom nået ind i gravboernes stue. Det er nemt at føle sig som en ringe ting herinde, i pagt med den smule flamme i lygten, som nylig er tændt og snart brænder ud.
Så pludselig ser jeg et lille bitte, skinnende legeme, der svæver hen imod lygten og rammes af dens lys. Det er en myg, der ligesom jeg søger ly mod regnen. En anden følger efter, mange flere. De kommer en seks-syv stykker ad gangen, bevæger sig langsomt og sindigt, ligesom flyvemaskiner på milevid afstand. De stråler som bitte små sølvfnug mod de bægmørke skygger i hulens baggrund. Så sejler de stille én for én ind i mørket og sætter sig til ro.

Men en lille tone er kommet ind med dem i det stille gravkammer. Jeg hørte deres summen, sommerlig og sød. Sådan har de vel spillet herinde for tusinder af år siden, da kammeret blev bygget og endnu ikke var lukket over de døde. Det er som selve evighedens susen, som de gamles fjerne røster. Én klinger pludselig lige ved mit øre, lyden stiger til et skrig i stilheden, et uventet *sforzando* i en *danse macabre* . . .
Her bliver koldt, og uhyggen griber mig. Jeg går ud, låser døren efter mig og lukker myggene inde i mørket. Men jeg véd, at der er boret små huller i døren, som de kan slippe ud igennem.
Udenfor rammer dagslyset mig som et slag – solen er brudt gennem skyerne, og dens ild gnistrer i fjordens spejl og alt det våde land. En vældig

regnbue spænder over landet fra øst til vest, den skræver over Dragstrup Vig og træder med sin ene hæl på Mors og med den anden på Skyum Bjerge.

EFTER GEODÆTISK INSTITUTS KORT

EFTER GEODÆTISK INSTITUTS KORT
Vejen herfra mod vest over Hurup til Vestervig går over et landskab, som hæver sig til store højder. På en 72 meter høj banke ligger Thys berømteste oldtidshøj, *Ashøj*, begravet i en plantage, naturligvis

forsynet med det sædvanlige tilbehør: et udsigtstillads og en restaurationspavillon. Landskabet er aldeles ødelagt, man kan roligt flygte videre vestpå.
Ikke langt fra dette sted kommer man ved *Ulsted* tæt forbi et dusin anselige gravhøje i en gruppe; de fleste danner en smuk række langs vejens sydside. Skønt plantager også her begynder at skyde op, er der endnu fra stedet en fremragende udsigt mod nord og vest over søerne til Vesterhavet. Og hvilke silhouetter mod det fjerne land danner ikke disse brune, lyngklædte

kæmper på de gule stubmarkers lyse tæppe! – Ingen af dem synes dog at være fredet.
Vestervig med sin kirke og kirkegård – hvor forandret, siden jeg første gang besøgte stedet for over 30 år siden! Hvor mishandlet kirkens arkitektur end var dengang, og skønt den siden ved en restaurering er bragt et godt stykke hen imod sin oprindelige skikkelse, så savner jeg nu dens gamle, ædle patina. Men som Julius Lange sagde: „Man kan jo desværre ikke bygge gamle huse!“
Om Liden Kirstens og prins Buris' grav, den mærkelige dobbeltgrav fra det 12. århundrede, som forhen lå åbent og smukt på den græsklædte flade, er der nu som værn mod publikums overgreb sat et stakit af usædvanlig hæslig og plump form, og udsigten fra stedet mod fjorden og havklitterne til Vesterhavet er næsten helt spærret af den nyopførte ladebygning til gården Vestervig Kloster.
Omtrent 200 meter nordvest for den nuværende kirke findes endnu stedets ældste kirkegård, hvor den oprindelige kirke lå. Legenden siger om dennes tilblivelse, at da Hellig Thøger, en Thüringer-munk, der havde prædiket kristendommen i Norge, efter Olaf den Helliges død i 1030 var draget til

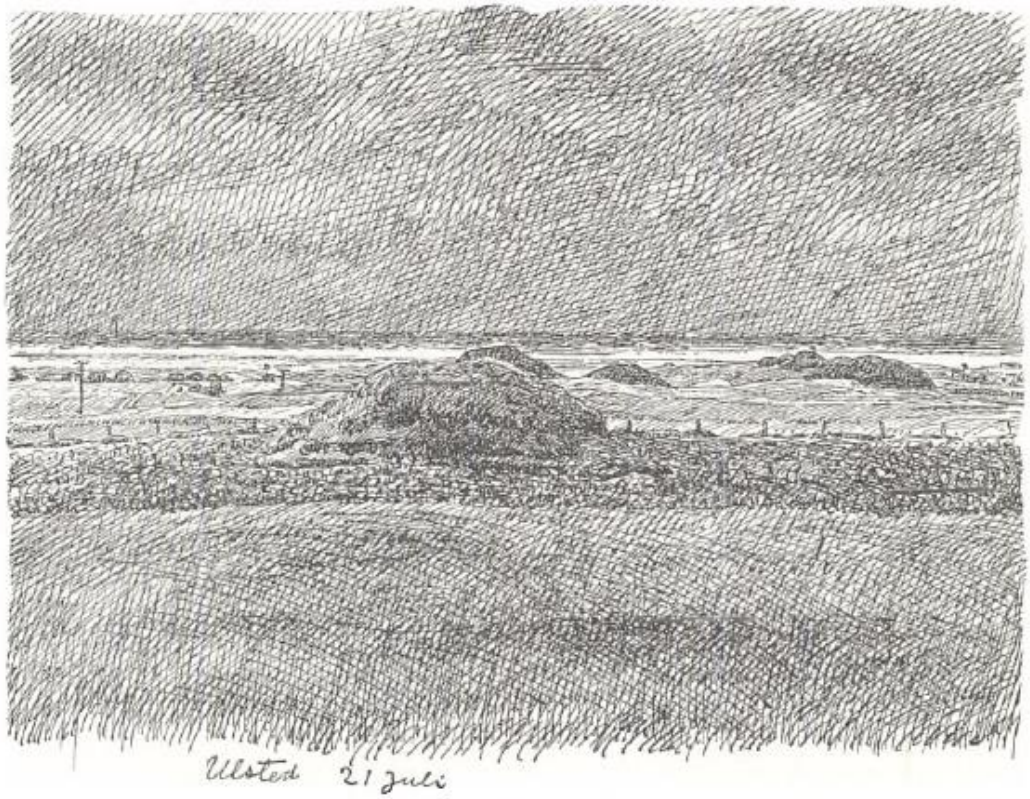

Danmark og kom til Vestervig, byggede han her en kirke af „ris og kviste“ – det vil vel sige, at de jordgravede stolper forbandtes med risfletning, som derefter klinedes med ler. I denne beskedne kirke blev helgenen skrinlagt efter sin død i 1065. Allerede i det 12. eller 13. århundrede rejstes den nuværende kirkebygning, som bl. a. ved sine korsarme, der hver havde en længde på 30 meter, oprindeligt var uden sidestykke blandt vore romanske kirkebygninger, men senere ved nedrivninger og ombygninger blev ilde medtaget.
Sct. Thøgers lille kirke nedlagdes dog først efter reformationen. Det var provst Svend Mogensen i Vestervig, som gav ordre til dens nedrivning, og det skulle han ikke have gjort. Thi samme dag, som nedbrydningen begyndte, ramtes han af et slagtilfælde og døde brat! Da de tilhørende klosterbygninger nedreves omkring 1660, var der af kirken kun en grushob tilbage. Nu er af det hele kun den lille kirkegård levnet, og på denne en simpel stensætning om den hellige og undergørende Sct. Thøgers Kilde, som sprang ud på det sted, hvor helgenen på sin vandring hertil træt og mødig havde lagt sig til hvile, men hvor der nu gror nælder over den tørre bund mellem stenene.[28]
Kilden er kun ét af den mængde minder, som Thy rummer om den hellige Thøger. En mængde andre helligkilder bærer hans navn, og overalt i det sydlige Thy er navnene Thøger og Thøgersen endnu stærkt udbredt. Når forhen Thylands fiskere i strengt vejr vendte hjem fra havet, da råbte først rorgængeren og efter ham alle de andre bådfolk: „Thøger, Thøger!“ i det farlige øjeblik, da fartøjet af søen løftedes over den inderste revle.
I noget senere tider har kilden ikke haft det bedste ry. Sagnet siger, at alle egnens hekse samledes omkring den Valborg aften, og da sad selve Fanden midt i kjelden og dirigerede forsamlingen, der siden på sine ovnragere fór til Troms Kirke.

Hele det flade, smalle landskab, som skyder sig fra Vestervig ud til kysten og er kilet ind mellem Ørum og Flade Søer i nord og Nissum Bredning i syd, er en fortsættelse af de frugtbare egne i Sydthys indre og når helt ud til, hvor det næsten brat går over i klitlandskabet ved *Øster Agger*. Herude ændrer billedet sig hurtigt, det er sandflugtslandskabets elendige jord, grus og småsten, som næsten overalt dækker grunden. Selve Øster Agger er en by, hvor huse og sandflugtshøje ligger broderligt mellem hinanden og ikke altid er lige nemme at kende forskel på. Typisk for den gode, gamle byggeskik herude, som endnu for et halvt hundrede år siden var enerådende, er den gamle fisker Josef Mikkelsens hus med dets gulkalkede murstensvægge og lave stråtag. Det er flyttet for havets fremtrængen ikke mindre end tre gange. Dets næsten 80-årige ejer, Josef Grøn, er mindst lige så bemærkelsesværdig som huset; han er simpelt hen et af de smukkeste mennesker, jeg har set, og en al-

deles ren nordisk type. Høj og bred, nu noget bøjet af alderen, må han som ung have været en pragtfuld fremtoning. Han er nu desværre stokdøv, så jeg fik intet ud af mit forsøg på en samtale med ham.[28]
Kysten ved Agger er som før omtalt den del af Vestjylland, som har gennemgået de betydeligste forandringer i tidens løb. Den ene stormflod efter den anden bøjede tangen, og store landstrækninger med deres byer blev overskyllede. Beboerne har ligesom Josef Grøn gang på gang måttet flytte deres boliger østpå uden for havets rækkevidde. Agger sogns kirke, som i slutningen af det 17. århundrede lå ca. 700 meter fra havet, måtte flyttes i 1838, og den sidste rest af den gamle kirke forsvandt i havet

allerede det følgende år. – I tidligere tid fandtes på tangen store, frugtbare strækninger, som var naturligt skærmede af havklitterne. Da disse bortskylledes af stormfloderne, førte havet sand og grus ind over de lave enge. Men også sandflugten har hærget usædvanlig hårdt i disse egne. Agger sogn, som for 300 år siden var på 50 tdr. hartkorn og havde 28 plove, havde allerede i 1683 kun 1 3/8 td. hartkorn, og her fandtes hverken plov eller harve på stedet! Først fra 1840 begyndte man at værne disse strækninger med kunstige sandklitter; men disse raseredes stadig af havet, og først efter at man i 80'erne er begyndt at bygge høfder, har kysten fået et effektivt værn.
Det er *sandflugten*, som i hundreder af år har været disse egnes værste fjende.
Når man betragter Videnskabernes Selskabs kort over Jylland fra slutningen af det 18. århundrede, virker det i højeste grad overraskende at se, at omtrent *halvdelen* af landet på den tid lå hen som øde heder. Ganske vist er store dele af indlandshederne opstået som følge af befolkningens hensynsløse ophugning af gamle skove, men en ikke ringe part af disse heder skyldes et oprindeligt geologisk fænomen. I modsætning hertil skyldes sandflugtslandskabernes opståen og de frygtelige dimensioner, de antog, så godt som udelukkende beboernes letsindige ødelæggelse af marehalm og klittag (hjælme), tjørne og andre af klitternes naturlige vækster.
Først så sent som i det 16. århundrede hører vi om sandflugten og om, at den bliver genstand for lovgivningsmagtens opmærksomhed. Længe kæmpede man forgæves mod ødelæggelserne, og de første usikre foranstaltninger til sandflugtens dæmpning virkede snarest mod deres hensigt. Det var først efter langvarige forsøg, netop her i Thisted amt, at man efter forordningen af 19. sept. 1792 kom ind på den eneste virkningsfulde metode ved beplantning med marehalm og klittag, hvorved man satte grænse for ødelæggelserne og siden genindvandt uhyre strækninger, ofte af landets forhen frugtbareste jorder.
Når man sammenligner opmålingerne af sandflugtsarealerne fra 1787 med målingerne fra 1816, ser man et resultat, som i betragtning af denne korte

periode virker forbløffende. Af disse værst hærgede nord- og vestjyske egne viser Horns herred i Hjørring amt en nedgang fra 20.772 tdr. land sandflugtsområde til 11.037 tdr. land. – I hele Thisted amt er af 30.725 tdr. land sandflugtsareal kun godt 300 tilbage! – I Ringkøbing amt er af 20.900 tdr. land dæmpet 11.224. – I Ribe amts Øster- og Vesterherreder går arealet ned fra 15.196 tdr. land til ca. 13.000. – I de østligere amter, hvor sandflugten hovedsagelig skyldes indsande, er forholdet gennemgående noget lignende.
De uforholdsmæssig store fremskridt, som dæmpningen gjorde i Thisted amt, kan kun have deres årsag i, at den herværende sandflugtskommissær Thagaard gjorde sig særlig flid og bestræbelser for denne vigtige sag. Han var den første, som udplantede klittag og marehalm *med rod* i pløjede furer i stedet for at så dem som frø eller plante dem i spadegravede huller.
Af Jyllands samlede sandflugtsareal på 112.159 tdr. land er på få år beplantet og neddæmpet i alt 74.658 tdr. land, dvs. at næsten nøjagtigt to tredjedele er uskadeliggjort, selv om de på dette tidspunkt (1817) endnu kun for en brøkdels vedkommende er forvandlet til agerland. Omkostningerne ved dette arbejde androg til udgangen af 1816 i alt 39.669 rdlr., hvilket vil sige, at hver tønde land er indvundet for en pris af 3–4 mark!
At komme ind på sandflugts-dæmpningens videre historie op til vor tid

ville her føre for vidt. Jeg har kun fremført ovenstående regnskab, hentet fra Laurits Esmarchs *Historiske Efterretninger om Sandflugten i Nørre-Jylland* (1817), som et *memento* for dem, som nu til dags ser det eneste saliggørende i klitlandets beplantning med nåletræer, hvilket synes at være desperate forsøg på at grave så mange som muligt af statens overflødige penge ned i sandet. *Overflødige penge* på et statsregnskab i vore dage!

Jeg står ude i det smalle og ganske lave klitlandskab, som adskiller *Øster Agger* fra havet, en sandbarriere, hvis toppe ikke engang rager op i højde med husenes rygninger. Gråt og irgrønt, sand og hjælme – ikke stort andet. En signalmast og en mønjerød signalkanon på den helt øde yderklit lige ved forstranden taler deres overbevisende sprog om, hvad her kan foregå. En snes større og mindre fiskerfartøjer halede op i klitten over havstokken med næserne indefter, uden for dette høfdernes grå skeletter mellem de rødbrune kampesten i det stille vand. Fralandsvinden og gråvejret gør havet dødt som skifer. En enlig havmåge glider langs stranden på stive vinger – i den magre grønsvær bag klitterne nogle græssende får.

Blot 200 meter længere mod nord ser jeg husene i *Vester Agger*, hvis tage lige når at løfte sig over hjælmens lyse toppe – blot 30–40 meter fra selve havstranden. Engang var det en stor by; nu er her kun 8–9 boliger tilbage, resten har havet taget.

En af de frygteligste ulykker, som har ramt Agger, indtraf i 1818, den 15.–16. januar, da dens enge og marker under en voldsom orkan oversvømmedes af stormfloden, og da kun 4 af stedets 87 beboeres jorder undgik ødelæggelser af det opskyllede sand og grus, da både og redskaber forsvandt i broddet,

og store stykker af kysten blev skåret bort. – Under den tidligere omtalte store stormflod i 1825 gik havet på ny op over landet, den bortskyllede jord lagde sig 1/8 mil ud i fjorden mod øst, og den lille by Toft ødelagdes fuldstændigt. Denne by var den tredje, som i løbet af et hundrede år var lagt øde i Agger sogn; de to andre var Bollum og Nabe, som dels oversvømmelser, dels sandflugt fuldstændig havde udslettet. Det var under uvejret i 1825, Agger Kirke blev så truet, at den få år efter måtte flyttes, og så godt som alle sognets beboere blev ruinerede. Samme år, den 27.–28. november, kom havet igen og forøgede ulykkernes antal, da Røn by med dens 24 huse af floden blev afskåret fra sognets nordlige del.

Man hører ofte tale om det heltemod, som får beboerne af en vulkans nabolag til at vende tilbage til deres ødelagte boliger, når et udbrud har forjaget dem og truet dem med døden. Men er denne befolknings vedhængen ved deres fattige land ikke mindst lige så beundringsværdig? Hvor langt hyppigere har ikke elementerne faldet an her på den barske kyst, mens vulkaner

ofte i hundreder af år hviler og lader slægt efter slægt i fred på deres frugtbare vin- og kornbevoksede skrænter.

Den samme følelse af uro og utryghed, som man gribes af ude ved denne kyst, følger en, når man færdes i de lave egne omkring *Flade Sø* inde bag klitterne. Følelsen synes at ligge i luften, og den hviler som en bestandig tynge over sindet. I østenblæsten i dag er søen her på sin vestside langs den smalle tange oprørt til fråde – sort som kul er den, med de hvidgule skumtoppe rasende ind mod strandens græspolde. Barsk og trist er denne klitsø, af en voldsom og øde stemning, som kun øges, når den ensomme ryle tavs letter fra bredden og flygter.

Nordpå hæver klitten sig mere, og den løfter sig til store, grå dynger histoppe, hvor *Lodbjerg Fyr* står tungt og mørkt i sandet som en jernpæl, der er rammet ned i ørkenen af en jætte. Et aldeles dødt landskab, selv over søen ikke en eneste fugl.
Men anderledes bliver det, da jeg svinger bort fra kysten og kommer norden om *Ørum Sø*. Især bliver modsætningen stærk, da jeg har passeret landsbyen Ørum og når søens østlige vig. Her bringer fuglene liv i det døde landskab. Et dusin skeænder svømmer ved søbredden, ædende og snadrende. En snes blishøns ser jeg; halvdelen ligger på vandet, og resten står i grønsværen

på bredden og piller sig. En mængde viber letter med skrål, da jeg standser vognen, og en flok stormmåger på et par hundrede stykker, som står på marken, går på vingerne og trækker ud over de store rørskove og over søen.
Fra højderne ved dennes østende er en fremragende udsigt over begge søerne helt ud til Lodbjerg Fyr, til klitterne og havet bag disse.
Ad vejen herfra mod Thisted kommer man tæt forbi den 69 meter høje *Hassing Galgebakke* ved sydenden af den mærkelig langstrakte *Ove Sø*, som man herfra overskuer i hele dens længde. Mod syd ses Visby Bredning, i sydvest helt til Vestervig Kirke. Mange kvadratmile af det sydlige Thy, af Mors og Harsyssel ligger udbredt for øjet. Den høje banke må have været et herligt sted at blive hængt på. Forbryderne har dog nok villet nøjes med at stå på jorden og har gerne skænket retfærdigheden de 4–5 alen, de blev hævet over bakketoppen.
Hvor hele Thy dog vrimler af oldtidshøje! Intet andet sted i landet har jeg set noget lignende. Selv når man færdes ad hovedlandevejene, har man i almindelighed udsigt til en halv eller hel snes stykker ad gangen, fjernt eller nær på alle åse, i smågrupper eller rækker. Det er disse høje på deres bakkekamme, som sammen med det mærkelige virvar af søer, fjorde og sunde, landtunger og halvøer karakteriserer landskabet i det sydlige Thy.
Dette indtryk bestyrkes, når man ser landet fra den høje *Hvidbjerg Kirkebakke* vest for søen, hvorfra man i retning af havet har udsigt over de fuldkommen ubeboede sandflugtsheder med de drabelige klitter ved Lodbjerg Fyr og mod syd over det rige agerland ned mod Bedsted, hvor gårdene over en hel kvadratmil ligger så tæt, at de synes at danne én eneste, sammenhængende landsby. Naturligvis dækker også herude plantager store dele af landet; helt op til Vorupør lider heden af dette udslæt, som har berøvet landskabet næsten hele dets ejendommelige præg.
Bedst af alt herude er strækningen om nordbredderne af *Ove Sø*. Så snart man sydfra er nået langs søens vestside til Kjallerup, rækker det ubrudte klitbælte fra vestkysten helt herind, over en mil i bredden, og står med vilde, forrevne klitter lige ned mod den smalle engstribe langs søens bred. Den milelange sø danner skel mellem to landskaber, som næppe kunne være hinanden mere modsatte, og *den* er kun ét enkelt led i hele den sørække, som adskiller det frugtbare, høje østland fra de vestlige sandflugtsheder, og som strækker sig helt fra Ørum Sø til op mod Hanstholm.
Når man er drejet om søens nordende og er nået op i de høje bakker på dens østside, ser man først rigtig modsætningen mellem disse to forskellige verdener; histovre klitlandskabets lave, sandede ørken, her de høje limstensklinter og bag dem de frugtbare agre, adskilte af søen som ved et hug af en økse.

197

Denne lange og smalle sø, som synes at være dannet af en række jordfaldshuller fra istiden, har ved forårs- og forsommertid et vrimlende liv af ynglende fugle. Selv nu ser jeg på lang afstand dens vand dækket af svømmefugle, og jo nærmere jeg kommer, jo mere vokser deres mængde for øjet. Til sidst ser jeg dem som et sammenhængende, bølgende tæppe dække vandspejlet over hele søens nordende. Det er tusinder og atter tusinder af blishøns, som holder til her endnu på denne årstid, og som dækker søen fra dens nordbred omtrent en kilometer mod syd. De basker, flagrer og render over den ultramarinblå flade, der piskes til skum under dem, så vandet er levende som en heksekedel, mens de udstøder deres underlige trompetskrald.

Og rundt om den blå, spillevende sø løfter sig mod vest de lave, bleggrønne klitter med deres sparsomme hjælme, mod øst de høje, skinnende kridtklinter, overhvælvet af de mægtige, brune lyngbakker med kæmpehøj ved kæmpehøj.

Intet sted i hele Sydthy er disse to landskabelige modsætninger faldet mig stærkere i øjnene, end da jeg en dag på vej fra Vilsund ud mod Stenbjerg Strand så ud over landskabet fra de bratte banker vest for Nørhå. Det var som fra et Kanaans land at stirre ud over ørkenen.

198

Stenbjerg er en by med en fiskerbefolkning, som bor i splinternye huse, og som formodentlig har bygget disse for penge, de har tjent i krigsårene. De synes at leve meget ensomt herude. Skønt jeg standsede bilen på et fuldkommen menneskетomt sted mellem husene, blev den øjeblikkeligt omringet af en snes mand, som nysgerrigt stirrede på mig. De var nemme at komme i lag med og fortalte mig straks, at de skulle til stranden for at være nogle bådelav behjælpelige med at lande. Det

var tre både, som havde været på fiskeri hele natten, og som i den nu på morgenstunden opfriskende vestenkuling næppe kunne klare sig selv.
Jeg fulgte efter dem og nåede ned til stranden, just som bådene kom i sigte. Brændingen var endnu ikke blevet stærkere, end at de landede glat og blev forankrede ved et dræg, hvorpå folkene med forenede kræfter varpede dem op i havstokken.[30] Imellem de hjemvendende fiskere lagde jeg straks mærke til en prægtig havkarl, en trealens-kæmpe med svære lemmer, en bringe som en hingst og et ansigt præget af selvbevidsthed og styrke. Jeg faldt i snak med ham, og det viste sig, at hans navn var Mads Andersen, og at han var svigersøn til formanden for stedets redningsvæsen, Mikkel Bonde. Jeg anmodede ham om at få lov til at tegne ham, og han var øjeblikkelig rede, skønt han lige var færdig med nattens besværlige arbejde. Vi tog plads i signalstationens opholdsstue, hvor vi straks blev omringet af en halv snes fiskere, der spændt fulgte begivenhederne. Naturligvis haglede det ned med vittigheder over modellens ydre, efterhånden som arbejdet skred frem, ledsaget af latterudbrud, der lød, som når et læs brosten vælter. Men da en i forsamlingen blev lidt for nærgående mod Mads, drejede denne sit ansigt langsomt om imod manden, og det udtryk, det havde, blev pludselig hårdt som flint:
„Ka do hold di kjæft å kom ud å æ dar!“
Og det skete brat, som han bød. Den formastelige gled stille udenfor, og lidt efter lidt blev der helt tomt omkring os.
Da vi var færdige med arbejdet, inviterede Mikkel Bonde os hjem til sig, og vi kørte sammen i vognen tilbage til fiskerlejet. Fem-seks andre hang på udvendig på den to kilometer lange strækning, klorede sig fast, så godt de kunne. Et par gamle fiskere stod på hver sit trinbræt med hovedet og overkroppen ind ad vogndøren, mens de snakkede ustandseligt. Hvis der er nogen, som tror, at der ikke er nogen videre forskel på bønder og fiskere, så kan de bare prøve på at forestille sig en forsamling af ældre bønder fra en midtjysk egn optræde ligesom disse verdensmænd fra Stenbjerg Strand!
Da vi er blevet bænkede inde i Mikkel Bondes stue, får jeg af ham og svigersønnen mange gode oplysninger om fiskernes liv herude før og nu. Stedet har nu 12 motorfartøjer med 4–5 mands besætning foruden en del mindre både, henimod 40 i alt. De større går hele 6–7 mil til søs, og der fiskes nu så

FISKER MADS ANDERSEN
STENBJERG

godt som hele året i modsætning til i ældre tid, da der i hvert fald aldrig var havfiskeri i tiden mellem jul og marts. Når bådene dengang blev lagt op ved juletid, væltedes de med bunden i vejret, og der blev holdt et „hwælbojel“, hvor der blev drukket godt med brændevin. Herefter lå bådene urørte til „kjørmes“. Livet var til for et godt halvt hundrede år siden utrolig tarveligt og fattigt. Man stjal, hvad man kunne ved stranden, og ikke sjældent fra hinanden. De gamle huse var som oftest opført af strandingstømmer og murede op med flintesten og ler mellem bindingsværket, og hytterne var så små og lavloftede, at en voksen mand næsten måtte krybe ind ad døren. Det var dengang gennemgående meget større og kraftigere mænd end nu, rene kæmper, siger Mikkel Bonde. Det må jo have lettet samkvemmet noget, at folkene er blevet mindre og husene større.

Belysningen var dengang udelukkende tranlamper eller tællelys. Første gang, der her på kysten strandede et skib, som var ladet med petroleum, lod man indholdet af tønderne løbe ud i stranden, fordi man ikke anede noget om dets anvendelse.

Det er gået her som næsten overalt langs kysten, at siden fyrene blev bygget og dampskibe afløste sejlerne, forekommer så godt som aldrig mere nogen stranding. Det sidste større skib, som strandede her i nærheden, var en tysk bark, som kom ind på Lyngby Strand natten mellem 25.–26. december

lige før århundredskiftet. Det var en uhyggelig begivenhed; hele besætningen, tolv mand i alt, druknede og blev begravet på Vorupør Kirkegård.
Mikkel Bonde er en prægtig type, en stout og imponerende skikkelse, men ganske unordisk af ydre, nærmest alpin i sit præg. Af alle de øvrige, jeg så herude, var der kun et par stykker, som ikke var fuldstændig ubestemmelige med hensyn til racepræg; og lige så lidt var de i det ydre prægede af deres næringsvej.[30] Man savner overhovedet langs kysten heroppe den type, som endnu er almindelig f. eks. på Holmsland Klit og flere steder sønden for Limfjorden – manden, der både er præget af havet og af at nedstamme fra folk af nordisk race. I den henseende er den gamle Josef Grøn fra Øster Agger et unikum på disse kanter.
Naturligvis er det ikke alene fiskerbefolkningen, hvis særpræg synes at blive mere og mere udvisket. Det gælder alle befolkningsklasser, også på bondelandet og mest de yngre slægtled. Jeg så for kort tid siden i en lille nordjysk købstad i hundredvis af bønderkarle og piger, som var kommet ind i anledning af et dyrskue. Jeg benyttede adskillige timer til at holde menneskeskue og kom her som så ofte før til det samme resultat: ingen førstepræmier, enkelte andenpræmier, og nogle få indstillet til hædrende omtale. Blandt hele denne sværm af unge 18–30-årige mennesker sås næppe ét intellektuelt ansigt. Adskillige af dem var grimme, et par viste tegn på degeneration. – Nå,

sixpencen på snur, håret ned over øjnene og den obligatoriske halvtrøgede cigaret i mundvigen gør jo ikke disse ynglinge mere indtagende, lige så lidt som det hovedtøj, pigerne anvender, og som ligner en mellemting af en vildfarende kokasse og en pandekage, som et vindstød har ført hen på siden af

deres hoved, gør deres *allure* mere harmonisk. Men jeg gad for resten se det land, hvor den såkaldte almue i vore dage har en fornemmere ungdom!
Helt anderledes stiller forholdet sig, når man søger mellem de ældre eller ældste folk. Her findes endnu ansigter! Jeg må mindes de gamle soldaterbilleder fra 64-krigen, som jeg fandt i Koldinghus Museum. Hvilke pragttyper mellem disse bønderkarle!
Jeg blev skuffet over, at Thyboerne ikke i højere grad ligner deres landskab – store linjer, men bevægeligt i udtrykket, noget storladent, barskt og blidt samtidigt, noget rent og åbent. Jeg fandt kun sjældent disse træk forenede i befolkningens ydre. Ofte synes de at have indre egenskaber, som falder sammen med de nævnte. Men det er ikke nemt at komme på hat med Thylands storbønder, de danner her en stiv modsætning til de tillidsfulde kystboere. De viser over for den fremmede en gammeldags reservation, som gør det svært at få dem i tale.
Når det alligevel lykkedes mig i et par enkelte tilfælde at få indpas hos

GÅRDEJER JENS CHRISTIAN KRABBE
SKYUM

disse gårdes beboere, da skyldes dette ejeren af Tøttrupgård ved Kolby, proprietær M. C. Korsgaard, i hvis smukke og fine hjem jeg fik den elskværdigste modtagelse og tilbragte nogle herlige timer. Hr. Korsgaard introducerede mig hos nogle af sine kendinge i nabolaget. Blandt disse fandt jeg ikke få udmærkede typer, således gårdejer, sognerådsmedlem Jens Christian Krabbe i Skyum, en særpræget, kraftig nordjysk bonde, som jeg tegnede. Også han var til en begyndelse vanskelig at komme på talefod med; men efter at vi var blevet bænkede i stuen, viste han sig både åben og hjertelig, og vi samtalede efterhånden omtrent som gamle kendinge. Måske er dette træk typisk for hans hjemegns befolkning. Men få steder i landet er ordene „*My house is my castle*“ så ofte kommet mig i minde, som her.

Krabbes folk var alle sammen til dyrskue i Thisted, og han var under mit besøg helt alene om gårdens røgt. Han sad meget uroligt på stolen, da uret viste, at der var gået en halv time over kreaturernes fodringstid. Han holdt sig dog bravt endnu. Men rent galt blev det, da der pludselig kom et løbende bud, som fortalte, at en ræv ovre fra Skyum Bjerge lige havde taget tre høns i nabogården. Så sluttede seancen brat, og Krabbe styrtede ud for at bjærge gårdens mange høns ind fra kornmarken.

„Det er nowen grumme dyr, di Skyum ræve!“ sagde han, da han forsvandt ud over marken. Høns spiller for tiden en lige så stor rolle i mange landmænds husholdning som i rævens; så gale er tiderne blevet!

Om nøden i gammel tid har været større mellem Thylands bønder end i mange andre rigens provinser, ved jeg ikke. Men i al fald synes der tidligt her at have udviklet sig en folkelig digtekunst, som bærer vidne om det. Der er et lille stænk af åbenhjertigt klassehad i de sidste strofer af dette hjemstavnsdigt:

Klaar op i Sky, læ rææn i Thy,
Læ Plowwen dryww, læ Høgen flyww,
Læ Fattemands Bø'en kom tør i Hus,
Læ Rigmands Bø'en blyww gjæmmelbløt.

Uden at eje disse linjers mærkelige blanding af naturstemning og nidvise viser det følgende vers sammen med et udtryk for øjeblikkeligt velvære kun den sureste nød:

No haar A ædt,
Aa æ bløwwen mæt;
No ær'ed nejer –
Gud gi mæ snaar no mæjer!

Fælles for landskabsindtrykkene af det østlige Thy er det åbne, bølgende højland med de skovløse vidder og med oldtidshøjenes mængde på baggrund

af den altid nære, dejlige fjord. Intetsteds når dette land større skønhed end i *Skyum Bjerge*, hvor disses lyngklædte skrænter falder i bløde rundinger ned mod det smalle Vilsund. Gud véd, hvor mange „piber tobak“ jeg har tilbragt på dette sted, hvor den eneste lyd var rusket af fårene, som græssede om de ensomme oldtidshøje, mellem hvilke den lille kringlede vej aldrig synes at blive

befærdet og ikke at føre noget sted hen. Se dette sted en årle septembermorgen, når tågerne letter for solen og åbner udsigt over sundet, mens odder og fjerne banker dukker frem gennem disens slør bag den solblanke fjord, og lyngen og edderkoppernes spind over hedens høje stråler af duggens blanke dråber.[29]

Skulle jeg ikke begejstres for dette sted og gribes af andagt, når selve Mors, den store, frodige øbopige, som svømmer derude i fjorden, betaget strækker en arm ud mod det som for at kærtegne dette karleansigt på den klassiske nordjyske fastlandskyst? [29]

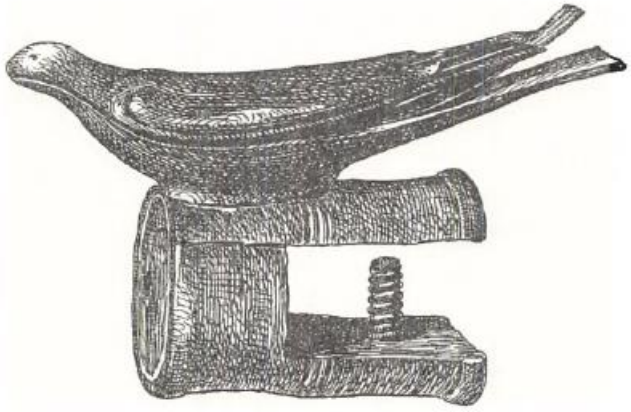

Udsigt fra Boddum Hede mod vadestedet og Skibsted Fjord. I baggrunden til højre Ydby Hedes høje. (187)

Danskernes Historie Online

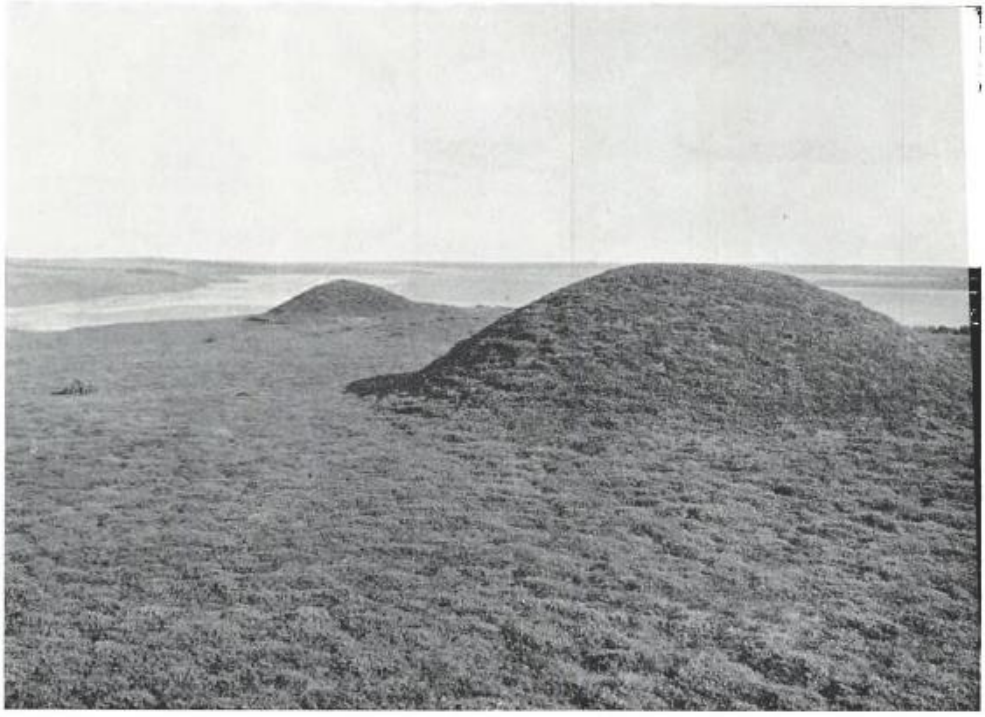

Udsigt fra Ydby Hedes høje over Skibsted Fjord. (186)

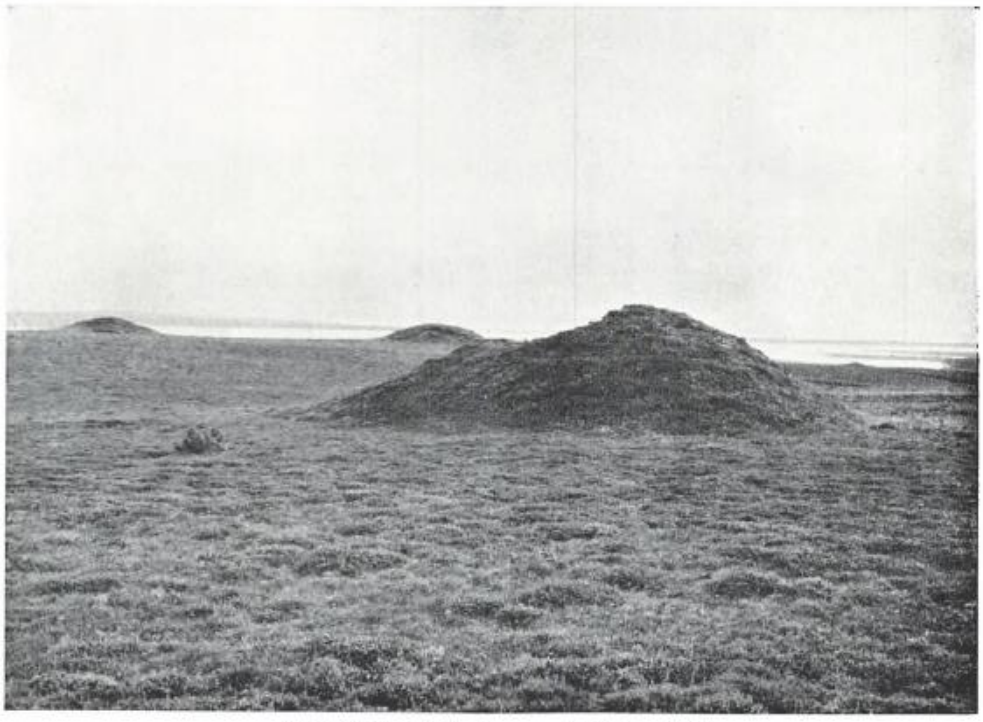

Blandt Ydby Hedes bronzealderhøje. (185)

Sct. Thøgers Kilde på Vestervigs gamle kirkegård. (191)

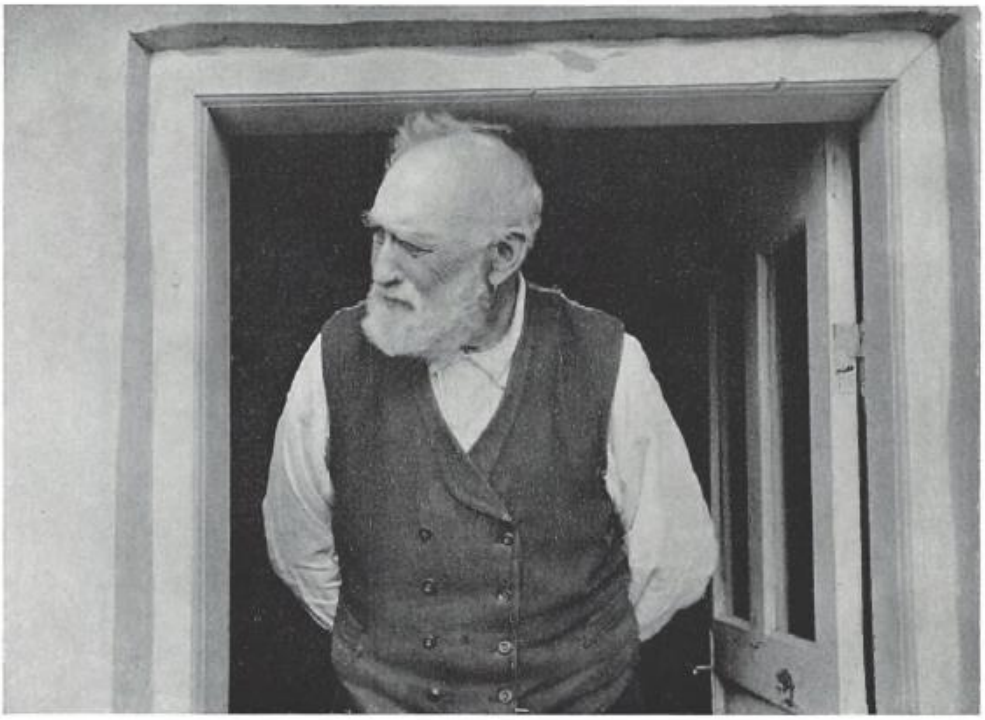

Fisker Josef Grøn fra Øster Agger. (192)

Fiskerbåde kommer ind om morgenen ved Stenbjerg Strand. (198)

Fiskere ved Stenbjerg Strand. Nr. 2 fra venstre er redningsformand Mikkel Bonde. (201)

Mellem Skyum Bjerges oldtidshøje. (206)

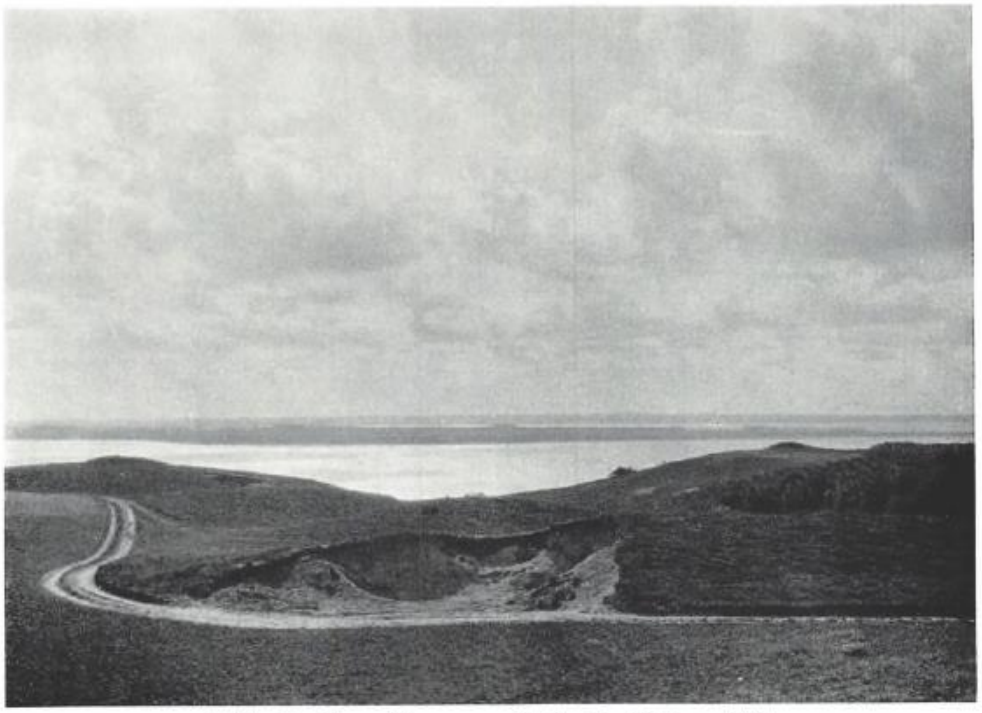

Udsigt fra Skyum Bjerge over Limfjorden til Mors. (206)